

KONFERENCJA NAUKOWA

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ W POLITYCE SPÓJNOŚCI W LATACH 2014–2020. ISTOTA, ZNACZENIE ORAZ ZAKRES MONITOROWANIA

AUGUSTÓW
3–4 WRZEŚNIA 2015 R.

PATRONAT HONOROWY

PARTNERZY

PATRONAT MEDIALNY

Konferencja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013

PROGRAM KONFERENCJI

I SESJA PLENARNA

Polityka zrównoważonego rozwoju w ujęciu teoretycznym

Prowadzący: **prof. dr hab. Janusz Witkowski**

1. *Zrównoważone podejście do rozwoju przedsiębiorstw*, prof. dr hab. Henryk J. Wnorowski
2. *Wybrane informacyjne problemy definiowania zrównoważonego i trwałego rozwoju – ujęcie teoretyczne*, prof. dr hab. Stanisław Czaja, dr inż. Agnieszka Becla
3. *Wkład ekonomii heterodoksyjnej do koncepcji rozwoju zrównoważonego*, dr hab. Piotr Jeżowski, prof. SGH
4. *Kontrowersje wokół rozwoju zrównoważonego*, prof. dr hab. Kazimierz Górka, dr Marcin Łuszczczyk
5. *Zrównoważony rozwój – na tropach mitu. Uwarunkowania globalne. Część II*, prof. dr hab. Andrzej F. Bocian

II SESJA PLENARNA

Ujęcie zrównoważonego rozwoju w polityce spójności

Prowadzący: **prof. dr hab. Henryk J. Wnorowski**

1. *Globalne wyzwania rozwoju zrównoważonego*, dr inż. Marek Mroczkowski, mgr Renata Bielak
2. *Polityka rynkowego wspierania zrównoważonej produkcji i konsumpcji*, prof. dr hab. Andrzej Graczyk
3. *Polityka spójności a problem zrównoważonej konsumpcji*, dr hab. Dariusz Kielczewski, prof. UW
4. *Polityka spójności jako determinanta przyspieszenia percepcji kultury zrównoważonego rozwoju w Polsce*, prof. dr hab. inż. Ryszard Janikowski
5. *Potrzeby informacyjne w zakresie monitorowania zrównoważonego rozwoju transportu w kontekście spójności terytorialnej*, dr hab. Adam Przybyłowski, prof. AMG
6. *Projektowanie wskaźników zrównoważonego rozwoju w oparciu o dane statystyczne GUS*, dr hab. Małgorzata Burchard-Dziubińska, prof. UŁ, mgr Natalia Szubska-Włodarczyk

III SESJA PLENARNA

Zrównoważony rozwój – wymiar środowiskowy

Prowadzący: **prof. dr hab. Stanisław Czaja**

1. *W poszukiwaniu nowej koncepcji ochrony przyrody – idea renaturalizacji*, dr hab. Eugeniusz Kośmicki, prof. UP, dr hab. Dariusz Pieńkowski
2. *Footprinting, czyli mierzenie śladu pozostawionego w środowisku*, dr hab. Jerzy Śleszyński, prof. UW
3. *Ochrona usług ekosystemów jako element polityki spójności i zrównoważonego rozwoju miast śląskich*, prof. dr hab. Elżbieta Lorek, dr Agnieszka Lorek
4. *Europejskie rachunki ekonomiczne środowiska – rachunek wydatków na ochronę środowiska*, dr inż. Elżbieta Broniewicz, mgr inż. Wiesława Domańska
5. *Podatki ekologiczne w Polsce na tle innych wybranych krajów Unii Europejskiej*, dr hab. Piotr P. Malecki, prof. UEK

Sesje panelowe

I SESJA PANELOWA *Rola statystyki publicznej w procesie monitorowania zrównoważonego rozwoju i polityki spójności. Część I*

Prowadzący: **dr hab. Małgorzata Burchard-Dziubińska**

1. *Rozwój regionu podlaskiego w świetle badań foresightowych*, prof. dr hab. Marek Proniewski
2. *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju w polityce spójności*, dr Mariola Zalewska
3. *Metody pomiaru i oceny wymiaru ekologicznego rozwoju zrównoważonego na poziomie krajowym i ponadnarodowym*, dr Hanna Kruk
4. *Pomiar zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej*, dr Maria Urbaniec
5. *Pomiar zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym i regionalnym na przykładzie Banku Danych Lokalnych*, dr Beata Bal-Domańska
6. *Urząd Statystyczny w Warszawie – instytucja wspierająca proces zarządzania regionem*, mgr Agnieszka Ajdyn
7. *Znaczenie statystyki publicznej w zakresie monitorowania zrównoważonego rozwoju na przykładzie Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2020*, mgr Małgorzata Fiedorczyk, mgr Maciej Muczyński

II SESJA PANELOWA *Jakość życia jako element zrównoważonego rozwoju – metody pomiaru*

Prowadzący: **dr hab. Piotr Paweł Małecki**

1. *Perspektywy demograficzne rozwoju dużych miast i obszarów podmiejskich w Polsce*, dr hab. Elżbieta Golata, prof. UEP
2. *Zróżnicowanie dobrobytu i jakości życia w regionie południowym*, dr Krzysztof Jakóbiak, mgr Renata Ptak
3. *Wykorzystanie badań subiektywnej jakości życia w kreowaniu lokalnej polityki zrównoważonego rozwoju*, dr Marta Kusterka-Jefmańska
4. *Środowiskowa jakość życia w pomiarze zielonej gospodarki*, dr Dorota Wyszowska, mgr Anna Godlewska, mgr Anna Rogalewska
5. *Mapy zadowolenia jako narzędzie benchmarkingu subiektywnej jakości życia*, dr Bartłomiej Jefmański
6. *Bliższe relacje paradygmatu rozwoju trwałego z jakością życia – konsekwencje dla pomiaru jakości życia w skali międzynarodowej*, dr inż. Marcin Łuszczuk

III SESJA PANELOWA *Rola statystyki publicznej w procesie monitorowania zrównoważonego rozwoju i polityki spójności. Część 2*

Prowadzący: **prof. dr hab. Kazimierz Górka**

1. *Monitorowanie rozwoju Miejskich Obszarów Funkcjonalnych*, dr Dorota Perlo
2. *Wskaźniki zielonej gospodarki na poziomie lokalnym*, dr Joanna Godlewska
3. *Wskaźniki monitorowania zrównoważonego rozwoju Polski oraz narzędzie ich udostępniania i prezentacji*, mgr Aleksandra Balas, Anna Molenda
4. *Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju w podregionach województw Polski Wschodniej metodą wzorca rozwoju Hellwiga*, dr Dorota Sokolowska, dr Anna Iwacewicz-Orłowska
5. *Ochrona środowiska w ramach polityki spójności – ujęcie statystyczne*, dr Michał Ptak
6. *Статистические наблюдения как источник данных для разработки стратегии устойчивого развития и оценки ее выполнения*, Георгий Николаевич Хвалько

IV SESJA PANELOWA *Zrównoważony rozwój – wybrane zagadnienia*

Prowadzący: **dr hab. Dariusz Kiełczewski, prof. UwB**

1. *Normatywne i pozytywne ujęcie kategorii zrównoważonego rozwoju*, prof. dr hab. Andrzej Graczyk, prof. dr hab. Bogusław Fiedor
2. *Zrównoważony rozwój rolnictwa w obszarze celów środowiskowych Unii Europejskiej*, mgr inż. Artur Łaczyński
3. *Nierówności przestrzenne rozwoju lokalnego na obszarach transgranicznych Polski i Ukrainy*, dr Marek Cierpiał-Wolan
4. *Aktywność szkół wyższych w Polsce na rzecz rozwoju społeczności lokalnych – dyskusja wokół pojęcia trzeciej misji uczelni*, dr Agnieszka Piotrowska-Piątek
5. *Zrównoważony rozwój a przedsiębiorczość w województwie lubelskim*, dr Krzysztof Markowski
6. *Rachunki gospodarczo-środowiskowe – przegląd międzynarodowy*, dr Ksymena Rosiek
7. *Usługi środowiska w świetle bezpieczeństwa ekologicznego*, dr Artur Michałowski

Stanisław Czajka, Agnieszka Becla, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WYBRANE INFORMACYJNE PROBLEMY DEFINIOWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO I TRWAŁEGO ROZWOJU – UJĘCIE TEORETYCZNE

Ważnym problemem współczesnej teorii ekonomii jest definiowanie podstawowych pojęć, a przede wszystkim stworzenie wspólnego języka, którego elementy będą akceptowalne środowiskowo, użyteczne w praktyce i dostatecznie precyzyjne z punktu widzenia poznawczego i metodyczno-metodologicznego. W opracowaniu przedstawiono główne etapy dyskusji, która doprowadziła do powstania w polskim piśmiennictwie kategorii „zrównoważony i trwały rozwój”. Dyskusja ta toczy się od końca lat osiemdziesiątych XX wieku i w znacznym zakresie spowodowana była stosowaniem angielskiego zwrotu „Sustainable Development”.

Omówiono również główne aspekty sporów towarzyszących procesowi kreacji tej kategorii. Dotyczyły one przede wszystkim jej wymiaru semantycznego oraz kognitywnego.

Zaprezentowano określone wyzwania informacyjne związane nie tylko z samym pojęciem „zrównoważony i trwały rozwój”, ale także z kwestiami poznawczymi i implementacyjnymi, zwłaszcza w zakresie kwantyfikacji tej kategorii (ważne z punktu widzenia gromadzenia odpowiednich danych statystycznych) oraz modelowania tego typu rozwoju. Powszechne wykorzystanie we współczesnej ekonomii języka formalno-matematycznego stawia przed każdą taką kategorią nowe wyzwania. Dotyczą one przede wszystkim sposobów i precyzyjności pomiarów, a także bardziej generalnych kwestii – charakteru opisywanych relacji.

Z praktycznego punktu widzenia nie bez znaczenia są również wyzwania związane z kosztami pozyskiwania odpowiednich informacji w kontekście ich wiarygodności, aktualności, kompletności oraz relewantności i towarzyszących im zagrożeń – redundancji i szumów informacyjnych.

Piotr Jeżowski, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

WKŁAD EKONOMII HETERODOKSYJNEJ DO KONCEPCJI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Istnieją znaczne różnice w postrzeganiu istoty trwałości jako warunku zachowania kapitału naturalnego w skrajnych podejściach ekonomii środowiska i ekonomii ekologicznej. Ma to wpływ na rozumienie i definiowanie kategorii rozwoju zrównoważonego. Podejście ekonomii ekologicznej oparte na trwałości mocnej jest zbyt ambitne dla współczesnego pokolenia, natomiast podejście ekonomii środowiska oparte na trwałości słabej jest wprawdzie bardziej realistyczne, to jednak niewystarczające. Słabości ekonomii głównego nurtu stwarzają pole dla redefinicji rozwoju zrównoważonego przez inne dyscypliny heterodoksyjne w kierunku koncepcji bardziej zintegrowanych i społecznie akceptowanych. Na współczesne rozumienie kategorii rozwoju zrównoważonego przemożny wpływ wywiera przewrót dokonany przez niektórych klimatologów, stawiający walkę z ociepleniem jako centralny problem polityki publicznej. Nowe podejście, obok zalet, stwarza trudne wyzwania i dylematy w zakresie przywództwa globalnego, good governance, polityk narodowych, sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej a nawet egzystencji ludzkiej.

Kazimierz Górka, Marcin Luszczczyk, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

KONTROWERSJE WOKÓŁ ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Rozwój koncepcji zrównoważonego i trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego:

1. Ekorozwój – rozwój gospodarczy zgodny z wymaganiami ochrony środowiska (pojęcie węższe, na Zachodzie znikło już z obiegu).
2. Wzrost zerowy (na kanwie Raportu „Granice wzrostu”), tylko jako efemeryda.
3. Sustainable Development:
 - rozwój samopodtrzymywany (dosłowne tłumaczenie);
 - rozwój zrównoważony (w Konstytucji RP i innych dokumentach);

Zbytne równoważenie to stabilizacja i spowolnienie a nie rozwój! Istotą jest

zatem ład gospodarczy, przestrzenny, społeczny i ekologiczny.

- rozwój trwały (lepszy termin ale problematyczne kwestie tzw. mocnej i słabej trwałości);
 - zielona gospodarka (gospodarka niskoemisyjna).
4. Ekonomia umiaru jako uzupełnienie Trzeciej Drogi i społecznej gospodarki rynkowej oraz przeciwstawienie się finansjalizacji, czyli dominacji sfery finansów nad światem gospodarki realnej.

Andrzej F. Bocian, Uniwersytet w Białymstoku

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ – NA TROPACH MITU. UWARUNKOWANIE GLOBALNE. CZĘŚĆ II

Celem wystąpienia będzie zagadnienie sprzeczności między ideą zrównoważonego rozwoju a faktem dokonujących się procesów globalizacyjnych. Kontekstem do rozważań jest gospodarka światowa naznaczona kryzysem gospodarczym lat 2007–2008.

Idea zrównoważonego rozwoju jest od lat atrakcyjna conceptualnie, zarówno dla teoretyków, jak i praktyków gospodarczych. Chętnie odwołują się do niej również politycy. Jednakże w warstwie realizacyjnej postulat zrównoważonego rozwoju napotyka na liczne ograniczenia, bowiem wymaga on silnej, skutecznej i skoordynowanej polityki gospodarczej w skali całego świata, a przynajmniej w niektórych jego regionach.

Tymczasem współczesna gospodarka światowa jest zdominowana przez rozwijające się procesy globalizacji, które cechuje spontaniczność i bezwzględne podporządkowanie się funkcjonowaniu mechanizmu rynkowego.

Wydaje się, że obecnie – zwłaszcza wobec licznych obszarów sprzeczności w pokryzysowej gospodarce światowej – nie do pogodzenia są dążenia do realizacji idei zrównoważonego wzrostu w warunkach dominacji w gospodarce procesów globalizacyjnych.

Marek Mroczkowski, Renata Bielak, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie

GLOBALNE WYZWANIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Zrównoważony rozwój, określany jako najpilniejsze wyzwanie współczesnego świata, stanowi od wielu lat przedmiot zainteresowania wielu środowisk, m.in. naukowców, decydentów oraz instytucji i organizacji międzynarodowych. Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) po raz kolejny podjęła wysiłek opracowania globalnego programu rozwoju uwzględniającego potrzeby i możliwości zarówno krajów rozwijających, jak i tych szczególnie zaangażowanych technologicznie i gospodarczo.

Aktualnie trwają prace nad tzw. Agendą Rozwoju po 2015 r. Program ten, planowany do przyjęcia na forum ONZ już we wrześniu br., będzie wyznaczał cele zrównoważonego rozwoju w perspektywie 2030 r. i zastąpi dotychczasowe Milenijne Cele Rozwoju. Duże znaczenie przy wdrażaniu Agendy Post 2015 ma proces uzgadniania wskaźników zrównoważonego rozwoju zarówno w warstwie merytorycznej, jak i w kontekście sprzecznych interesów gospodarczo-politycznych. Do również ważnych zagadnień zaliczyć należy stworzenie systemu monitorowania Agendy.

Celem wystąpienia będzie omówienie założeń Agendy Rozwojowej po 2015 r., ze szczególnym uwzględnieniem problematyki jej monitorowania. Przedstawiona zostanie organizacja prac nad Agendą i systemem wskaźników monitorujących.

Andrzej Graczyk, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POLITYKA RYNKOWEGO WSPIERANIA ZRÓWNOWAŻONEJ PRODUKCJI I KONSUMPCJI

Generalną zasadą postępowania polityki ekologicznej w sferze wspierania rozwoju rynków o profilu ekologicznym powinno być stosowanie takich regulacji, które mają wpływ na rynki produktów przyjaźniejszych środowisku. Regulowany jest głównie sposób tworzenia i korzystania z produktów, ale nie sam rynek.

Zasadnicze znaczenie miałyby jednak takie sposoby wspierania rozwoju rynków produktów ekologicznych, które w istocie stanowią o przebudowie systemu produkcji

i konsumpcji na cele ekologiczne. Są to, przede wszystkim zintegrowana polityka produktowa oraz przebudowa postaw konsumenckich. Działania podejmowane przez politykę ekologiczną w tej sferze powinny w większym stopniu orientować się na monitorowanie i przekształcanie rynków.

Polityka ekologiczna powinna wypracować kryteria i mechanizmy, którymi powinna się posługiwać względem innych polityk, programów i strategii, w tym:

- mechanizm akceptowania celów ekologicznych generowanych przez inne polityki,
- mechanizm akceptowania celów wygenerowanych przez stronę rynkową,
- mechanizm/postawa życzliwego tolerowania i wspierania rozwoju rynków o profilu ekologicznym akceptowanym przez politykę ekologiczną, spełniających podstawowe cele polityki ekologicznej,
- mechanizm wygaszania rynków – przyspieszania obumierania niektórych rynków.

Dariusz Kielczewski, Uniwersytet w Białymstoku

POLITYKA SPÓJNOŚCI A PROBLEM ZRÓWNOWAŻONEJ KONSUMPCJI

W wystąpieniu przedstawione zostaną możliwości i ograniczenia związane z wdrożeniem wzorców konsumpcji zrównoważonej wynikające z polityki spójności w latach 2014–2020.

Ryszard Janikowski, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfańtego w Katowicach

POLITYKA SPÓJNOŚCI JAKO DETERMINANTA PRZYSPIESZENIA PERCEPCJI KULTURY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLSCE

Polityka spójności UE lat 2004–2013, jak i 2014–2020 powodowała i powoduje przyspieszenie recepcji i percepcji idei zrównoważonego rozwoju w krajach Europy Centralnej i Wschodniej, w tym także w Polsce. Jednocześnie w raporcie Polska 2050

Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” Polskiej Akademii Nauk stwierdza się, że konieczne jest przełamanie długookresowych i skumulowanych barier w naszym systemie kulturowym, mających charakter niemal powszechny, a przy tym rzadko uświadamianych sobie przez Polaków. Podkreśla się tam, że jest to czynnikiem determinującym rozwój Polski oraz pozwalającym na zmniejszenie dystansu cywilizacyjnego, jaki dzieli nasz kraj od najbardziej rozwiniętych państw świata.

Najważniejszą, a jednocześnie niewidzialną barierą wydaje się być bariera wynikająca z niepełnego wpisania do polskiej kultury całokształtu kultury zrównoważonego rozwoju, jak i opatrznego pojmowania idei zrównoważoności czy nawet ortodoksyjnie przeciwnych stanowisk do niej, części elit naukowych i politycznych oraz niemobilności i kulturowego zapóźnienia wywodzącego się z czasu socjalistycznego izolacjonalizmu. Z drugiej strony, przyjmując za aksjomat, że koncepcja zrównoważonego rozwoju powinna być i jest już osią cywilizacji euroatlantyckiej, istotne wydają się pytania (1) jakie są współtworzące elementy (owej bariery) spowolnionej się wpisywania idei zrównoważonego rozwoju do polskiej kultury oraz (2) jakie są i/lub mogą być przeciwdziałania prowadzące do minimalizacji czy wręcz likwidacji bariery pełnego wdrukowania idei zrównoważonego rozwoju do polskiej kultury, jak i (3) jaka jest w tym względzie rola europejskiej polityki spójności.

Adam Przybyłowski, Akademia Morska w Gdyni

POTRZEBY INFORMACYJNE W ZAKRESIE MONITOROWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU TRANSPORTU W KONTEKŚCIE SPÓJNOŚCI TERYTORIALNEJ

Lata 2014–2020 mogą okazać się w Polsce kluczowymi dla pogłębienia spójności terytorialnej i realizacji wyzwań cywilizacyjnych, jakie stoją przed państwem i społeczeństwem. Podejście terytorialne zakłada wielowymiarowość procesów rozwojowych. Umożliwia uwzględnienie ich uwarunkowań społecznych, gospodarczych i środowiskowych oraz różnorodności obszarów, na których procesy te zachodzą. Wymaga spojrzenia zintegrowanego uwzględniającego powiązania międzysektorowe, a tym samym umożliwiającego funkcjonowanie interwencji publicznej w zrównoważony sposób

i zmaksymalizowanie synergii instrumentów realizacji (Słodowa-Helpa, 2013). Podejście sektorowe, obciążone deficytem wymiaru terytorialnego (*spatially blind policies*) oraz zintegrowanego rozpatrywania procesów rozwojowych, prowadzi do tworzenia jednokierunkowych (brak interdyscyplinarności) działań niedostosowanych do lokalnych uwarunkowań (*one size fits all*). Towarzyszy mu rozdrobnienie systemów implementacyjnych prowadzące do powielania wysiłków realizacyjnych. Wadą tego podejścia, z punktu widzenia zarządzania terytorialnego, jest także wykluczanie z procesów realizacji podmiotów regionalnych i lokalnych. Powoduje to osłabianie efektywności, podczas gdy zasoby są ograniczone i nie powinny być przeznaczane wielokrotnie na ten sam cel. Celem publikacji jest przedstawienie potrzeb informacyjnych w zakresie monitorowania zrównoważonego rozwoju transportu w kontekście spójności terytorialnej. Dokonano tego w oparciu o krytyczną analizę literatury przedmiotu i własne doświadczenia badawcze. Istnieje pilna potrzeba rozwijania bazy statystycznej, by można było prowadzić monitoring oraz badania naukowe, a także by móc w efekcie podejmować właściwe decyzje związane z rozwojem zrównoważonego systemu transportu w polskich regionach.

Małgorzata Burchard-Dziubińska, Natalia Szubska-Włodarczyk, Uniwersytet Łódzki

PROJEKTOWANIE WSKAŹNIKÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W OPARCIU O DANE STATYSTYCZNE GUS

Celem referatu jest identyfikacja potrzeb w zakresie monitorowania postępów w realizacji zrównoważonego rozwoju z perspektywy jednostek samorządów terytorialnych. Zrównoważony rozwój jako koncepcja budowy ładu zintegrowanego, obejmującego ład społeczny, gospodarczy, przyrodniczy, przestrzenny i instytucjonalny, jest kategorią wielowymiarową, nastawioną na realizację celów średnio- i długookresowych. Wynikające stąd potrzeby w śledzeniu postępów w realizacji strategii rozwoju wymagają zdefiniowania sposobów ich monitorowania i pomiaru. Odpowiednimi wskaźnikami można objąć zarówno realizację poszczególnych projektów (wskaźniki produktu i wskaźniki rezultatu), jak i budować wskaźniki syntetyczne pozwalające mierzyć rozwój z uwzględnieniem zmian istotnych z punktu widzenia różnych grup interesu (np. seniorów, młodych małżeństw,

inwestorów itd.).

W referacie przedyskutowane zostaną doświadczenia w zakresie budowy syntetycznych wskaźników zrównoważonego rozwoju przydatnych do oceny atrakcyjności poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego z perspektywy lokalnej społeczności i inwestorów.

Eugeniusz Kośmicki, Dariusz Piętkowski, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

W POSZUKIWANIU NOWEJ KONCEPCJI OCHRONY PRZYRODY – IDEA RENATURALIZACJI

Potoczne rozumienie renaturalizacji jako odtworzenie zbliżonych do naturalnych obszarów życia wydaje się współcześnie nadmiernie uproszczone. Ochrona procesów przyrodniczych staje się nową maksymą ochrony przyrody, stanowiąc istotę renaturalizacji. Działania na rzecz renaturalizacji występują na różnych płaszczyznach: lokalnej, regionalnej, narodowej, europejskiej i globalnej. W związku z nimi powstaje też ekonomia renaturalizacji, która ma charakter transdyscyplinarny. Renaturalizacja stanowi nowy sposób podejścia do ochrony przyrody, a także do procesu zrównoważonego rozwoju.

Jerzy Śleszyński, Uniwersytet Warszawski

FOOTPRINTING, CZYLI MIERZENIE ŚLADU POZOSTAWIONEGO W ŚRODOWISKU

Wyliczenia wskaźnika Ecological Footprint zapoczątkowały badania nad podobnymi miernikami presji wywieranej na środowisko. Powstała „rodzina wskaźników śladowych” (Footprint Family), do której należą mierniki intensywności eksploatacji środowiska; np. ślad wodny (Water Footprint) i ślad węglowy (Carbon Footprint). Syntetyczna ocena stwarza szansę ilościowego i oceniającego wypowiedania się, kiedy w grę wchodzi zagadnienia gospodarcze, społeczne i środowiskowe – tworzące wspólnie obszar badawczy trwałego i zrównoważonego rozwoju. Wskaźniki syntetyczne umożliwiają śledzenie podstawowych

i długookresowych trendów. Ponadto, wskaźniki syntetyczne znakomicie nadają się do komunikacji oraz porównań międzynarodowych. Celem artykułu jest wypunktowanie silnych i słabych stron wskaźników z "rodziny wskaźników śladowych", a przede wszystkim wskazanie kierunków ich powszechnego i pożytecznego zastosowania w ramach polityki ochrony środowiska.

Elżbieta Lorek, Agnieszka Lorek, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

OCHRONA USŁUG EKOSYSTEMÓW JAKO ELEMENT POLITYKI SPÓJNOŚCI I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU MIAST ŚLĄSKICH

Wzrost świadomości ekologicznej szczególnie w krajach wysokorozwiniętych sprawił, iż coraz częściej uwagę w pracach dotyczących rozwoju obszarów zurbanizowanych poświęca się usługom ekosystemów. Kondycja miast zależy w dużej mierze od zdrowego środowiska przyrodniczego, które wytwarza szereg korzyści. Zdrowe ekosystemy stanowią podstawę zrównoważonego rozwoju miast, ponieważ pozytywnie oddziałują na dobrobyt człowieka i działalność gospodarczą. Obecnie w europejskich metropoliach dąży się do ponownego scalania rozproszonych terenów zieleni i obszarów chronionych w jeden spójny system o wielofunkcyjnym charakterze. Dąży się także do zachowania w maksymalnym zakresie terenów o najwyższych w skali miasta walorach przyrodniczych. Nowe tereny zieleni w miastach, w krajach najwyżej rozwiniętych, ukierunkowane są na bioróżnorodność, wielofunkcyjność i edukację. Działania takie nabierają szczególnego znaczenia w kontekście prowadzonej przez Unię Europejską polityki, a szczególnie priorytetów działań wyznaczonych w tym zakresie dla obszarów zurbanizowanych, które są również wyznacznikiem kierunku rozwoju polskich miast. W warunkach gospodarki polskiej samorządy gminne często nie dostrzegają potrzeby zachowania odpowiedniego arealu obszarów zielonych oraz konieczności ochrony przyrody w miastach. W wielu polskich miastach często jeszcze przyroda i zieleń jest postrzegana jako bariera rozwoju nowych inwestycji, a władze miejskie odchodzą od systemowego postrzegania terenów zieleni. Polityka Unii Europejskiej wspiera zrównoważony rozwój obszarów miejskich, poprawę jakości środowiska i ochronę usług ekosystemów, dając tym samym szansę na zmianę postaw

decydentów. Dla lepszego zilustrowania problemu wykorzystania usług ekosystemów w warunkach gospodarki polskiej w artykule wykorzystano badania ankietowe przeprowadzone wśród gmin woj. śląskiego oraz wśród mieszkańców tego regionu.

Elżbieta Broniewicz, Politechnika Białostocka
Wiesława Domańska, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie

EUROPEJSKIE RACHUNKI EKONOMICZNE ŚRODOWISKA – RACHUNEK WYDATKÓW NA OCHRONĘ ŚRODOWISKA

Rachunki ekonomiczne środowiska stanowią narzędzie ukazujące interakcje między gospodarką i środowiskiem. Służą do monitorowania presji wywieranej przez gospodarkę na środowisko, a także wkładu środowiska w gospodarkę. Są rachunkami satelitarnymi w stosunku do rachunków narodowych i stanowią ważne źródło danych pomocnych w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska.

Moduł rachunków wydatków na ochronę środowiska (EPEA) jest jednym z trzech modułów objętych Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 538/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniającym Rozporządzenie (UE) nr 691/2011 w sprawie europejskich rachunków ekonomicznych środowiska. Pozostałe dwa moduły to: rachunki sektora towarów i usług środowiskowych (EGSS) i rachunki fizycznych przepływów energii (PEFA). Celem rachunków EPEA jest uzyskanie informacji na temat wartości krajowych wydatków na ochronę środowiska, które definiuje się jako sumę wykorzystania usług związanych z ochroną środowiska przez jednostki będące rezydentami, nakładów brutto na środki trwale przeznaczone na działalność związaną z ochroną środowiska oraz transferów związanych z ochroną środowiska, pomniejszoną o finansowanie przez zagranicę.

W prezentacji zawarte zostaną informacje o aktualnym stanie prac nad rachunkiem EPEA oraz przyszłych działaniach dotyczących wdrażania rachunków ekonomicznych środowiska w Polsce.

Piotr Paweł Małecki, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

PODATKI EKOLOGICZNE W POLSCE NA TLE INNYCH WYBRANYCH KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Podatki ekologiczne, a właściwie – w świetle nazewnictwa stosowanego przez Eurostat „podatki związane ze środowiskiem” (ang. Environmentally related taxes) – stanowią jeden z podstawowych instrumentów ekonomicznych służących realizacji polityki ochrony środowiska przez państwo. Co ciekawe, według interpretacji Eurostatu, zalicza się do nich również opłaty ekologiczne. Liczba i rodzaje podatków związanych ze środowiskiem oraz formy opodatkowania dość wyraźnie różnią się w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. W niektórych z nich – jak w Polsce – dominują opłaty ekologiczne, podczas gdy w większości krajów zachodniej Europy obowiązują głównie podatki tego typu.

W celu stworzenia jednolitej sprawozdawczości dotyczącej rachunków ekonomicznych środowiska (EEA ang. Environmental Economic Accounts), a w jego ramach także – podatków związanych ze środowiskiem (według rodzajów działalności gospodarczej) – Unia Europejska nałożyła na państwa członkowskie obowiązek sporządzania tych rachunków i przekazywania odpowiednich danych sprawozdawczych do Komisji Europejskiej (Eurostatu). Obowiązek ten wynika z odpowiedniego aktu prawnego, jakim jest Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 691/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie europejskich rachunków ekonomicznych środowiska. W ramach prac przygotowawczych do wypełnienia tego obowiązku kraje Unii Europejskiej, w tym Polska, sporządzały obszerne zestawienia dotyczące wielkości i rodzajów podatków ekologicznych w nich obowiązujących w szczegółowych układach sprawozdawczych. Materiał ten stanowi znakomity materiał badawczy do dokonania analizy komparatywnej w tym zakresie, co jest podstawowym celem proponowanego referatu. Do porównań, obok Polski, zostały wybrane z jednej strony kraje o zbliżonym poziomie rozwoju gospodarczego, a z drugiej – takie, które uważane są powszechnie za przodujące w dziedzinie prowadzenia skutecznej polityki proekologicznej.

Mariola Zalewska, Uniwersytet Warszawski

WSKAŹNIKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLITYCE SPÓJNOŚCI

Potrzeba połączenia wymiarów rozwoju: społecznego, gospodarczego i środowiskowego, doprowadziła do rozwinięcia koncepcji zrównoważonego rozwoju. Istnieje powszechne przekonanie, że społeczeństwo potrzebuje lepszego statystycznego "kompasu", a co za tym idzie, zestawu mierników do oceny realizacji przyjętych strategii i polityk.

Eurostat i urzędy statystyczne krajów UE stworzyły systemy wskaźników do monitorowania i oceny postępów strategii zrównoważonego rozwoju i polityki spójności. W artykule przytoczona jest struktura wskaźników monitorowanych w ramach polityki spójności.

Bardziej szczegółowo omówiony zostanie obszar tematyczny związany ze zrównoważonym wzrostem, monitorowany w ramach polityki spójności. Nadal istnieje duża rozpiętość wartości wskaźników w krajach Unii Europejskiej.

Można wskazać, że rozpiętość wartości wskaźników jest związana ze różnicowaniem zamożności poszczególnych krajów.

Można wskazać na istniejące możliwości uzupełnienia monitorowanego zbioru wskaźników zrównoważonego wzrostu w ramach polityki spójności.

Hanna Kruk, Akademia Morska w Gdyni

METODY POMIARU I OCENY WYMIARU EKOLOGICZNEGO ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO NA POZIOMIE KRAJOWYM I PONADNARODOWYM

Wymiar ekologiczny rozwoju zrównoważonego dotyczy gospodarowania przestrzenią, usług ekosystemowych, utrzymania prawidłowego funkcjonowania ekosystemów i ich resiliencji oraz zachowania bioróżnorodności (m.in. poprzez ochronę przyrody). W odniesieniu do tych elementów stosowane są różne metody pomiaru i oceny ich zachowania. Najczęściej pomiar dotyczy nie tylko zachowania poszczególnych składowych

środowiska przyrodniczego, ale jest połączony z badaniem presji na środowisko. Wśród znanych metod pomiaru na poziomie globalnym są stosowane następujące indeksy, dotyczące wymiaru ekologicznego: Living Planet Index – wskaźnik życia planety oraz ślad ekologiczny (Ecological footprint) opracowane przez WWF czy Environmental Planet Index publikowany przez Uniwersytet Yale. W Unii Europejskiej została opracowana kompleksowa metoda oceny poziomu rozwoju zrównoważonego. Wymiar ekologiczny jest oceniany w oparciu o mierniki dotyczące bioróżnorodności (pomiar obszarów chronionych zgodnie z tzw. Dyrektywą Siedliskową, zmian w liczebności występowania wybranych gatunków ptaków czy połowów ryb). Z kolei w Polsce przy pomiarze zrównoważonego rozwoju pod uwagę bierze się m.in. powierzchnię obszarów chronionych, uszkodzenia drzewostanów czy lesistość powierzchni kraju. Celem artykułu jest przedstawienie wybranych metod pomiaru wymiaru ekologicznego rozwoju zrównoważonego, ze szczególnym uwzględnieniem pomiaru dokonywanego w Unii Europejskiej oraz próba znalezienia podobieństw i różnic między metodami pomiaru.

Maria Urbaniec, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

POMIAR ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W UNII EUROPEJSKIEJ

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju stanowią podstawowe narzędzie monitoringu Strategii Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej. Celem artykułu jest zatem wskazanie strategicznych uwarunkowań dotyczących monitorowania zrównoważonego rozwoju oraz ocena obecnego systemu wskaźników służących do monitorowania europejskiej Strategii Zrównoważonego Rozwoju. Metodologia monitorowania i ciągła aktualizacja zbioru danych na poziomie UE stwarza nowe wyzwania dla rozwoju nowych wskaźników. Przedstawione wyniki wskazują na konieczność dalszego doskonalenia pomiaru i kontroli rezultatów zastosowanych działań.

Beata Bal-Domańska, Urząd Statystyczny we Wrocławiu

POMIAR ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU NA POZIOMIE LOKALNYM I REGIONALNYM NA PRZYKŁADZIE BANKU DANYCH LOKALNYCH

Od lat koncepcja zrównoważonego rozwoju pojawia się jako jeden z głównych celów w opracowywanych dokumentach strategicznych. Pojawienie się koncepcji zrównoważonego rozwoju w nauce oraz strategiach rozwoju państw oraz lokalnych i regionalnych jednostek terytorialnych wywołało konieczność opracowania metod jego pomiaru oraz budowy baz danych, które zgromadzą informacje niezbędne do prowadzenia skutecznej polityki w tym zakresie. Cele rozwojowe formułowane w dokumentach strategicznych określone są najczęściej poprzez identyfikację wyrażonych w sposób mierzalny czynników kluczowych, które analizowane są w sferze gospodarczej, społecznej, środowiskowej, instytucjonalnej i przestrzennej.

Tworzenie baz wskaźników zrównoważonego rozwoju powinno umożliwić diagnozę stanu obecnego oraz ocenę zmian w czasie dla wybranej jednostki terytorialnej oraz porównywanie sytuacji z innymi jednostkami. Ważne jest, aby istniała możliwość odniesienia wartości wskaźników do poziomów zdefiniowanych dla jednostek wyższego szczebla (np. krajowego czy międzynarodowego).

W prezentacji przedstawione zostaną doświadczenia z budowy Modułu Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju (MWZR) na poziomie lokalnym i regionalnym funkcjonującym przy Banku Danych Lokalnych GUS oraz wskazane zostaną możliwości rozwoju produktu zgodnie z zasadą od problemu do jego rozwiązania, co opisać można sekwencją: przyczyna (presja) – stan – reakcja (ang. *Pressure – State – Response*).

Agnieszka Ajdyn, Urząd Statystyczny w Warszawie

URZĄD STATYSTYCZNY W WARSZAWIE – INSTYTUCJA WSPIERAJĄCA PROCES ZARZĄDZANIA REGIONEM

Podstawowym zadaniem samorządu lokalnego jest skuteczne zarządzanie pozwalające na realizację zadań publicznych zaspokajających potrzeby lokalnych wspólnot. Obiektywna ocena i analiza potencjału społecznego i gospodarczego, infrastruktury technicznej, położenia geograficznego oraz warunków przyrodniczych jest niezwykle istotna dla programowania zrównoważonego rozwoju poprzez tworzenie strategii, a następnie wdrażanie i monitorowanie podjętych działań.

Z poziomu regionalnego jednym z ważniejszych zadań władz samorządowych jest dążenie do niwelowania dysproporcji w rozwoju poszczególnych obszarów województwa mazowieckiego, eliminowanie barier rozwojowych bądź, jeśli nie jest to możliwe, zmniejszanie uciążliwości ich występowania oraz inicjowanie prorozwojowych przedsięwzięć. Kreowanie spójnej polityki lokalnej i regionalnej, inicjowanie oraz tworzenie warunków rozwoju potencjału konkurencyjnego jednostek terytorialnych wymaga nie tylko posiadania odpowiednich umiejętności, ale również informacji i instrumentów pozwalających na dokonywanie kompleksowych analiz, budowanie w oparciu o uzyskane dane różnych scenariuszy szans i zagrożeń.

Rosnące w ostatnich latach zapotrzebowanie jednostek samorządu terytorialnego na informację statystyczną stawia przed statystyką publiczną zadanie stworzenia systemu ukierunkowanego na specjalistyczną obsługę informacyjną i analityczną administracji samorządowej oraz administracji rządowej szczebla terenowego.

Urząd Statystyczny w Warszawie, będący dysponentem danych o województwie mazowieckim oraz poszczególnych jego jednostkach terytorialnych, podejmuje szereg działań zmierzających do tego, by pełnić rolę zaplecza informacyjnego, metodycznego i analitycznego wspierającego procesy efektywnego zarządzania regionem, a tym samym faktycznie uczestniczyć w budowaniu przyszłości Mazowsza.

Małgorzata Fiedorczuk, Maciej Muczyński, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

ZNACZENIE STATYSTYKI PUBLICZNEJ W ZAKRESIE MONITOROWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU NA PRZYKŁADZIE STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO 2020

Głównym celem referatu będzie prezentacja **Systemu Monitorowania Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020**, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania na jego potrzeby informacji dostarczanych przez statystykę publiczną, także w zakresie zrównoważonego rozwoju. System został opracowany w odpowiedzi na potrzeby operacyjnego śledzenia całego spektrum działań mających bezpośredni wpływ na osiąganie celów, postawionych przed polityką rozwoju regionu podlaskiego. Jego filarem są zasoby danych gromadzonych przez statystykę publiczną. Także zasoby statystyczne statystyki publicznej odegrały najważniejszą rolę w formułowaniu założeń oceny całości interwencji publicznej, mającej zasięg terytorialny.

W referacie zostanie zaprezentowany opracowany w województwie system, jak i praktyczna strona jego realizacji, poprzez pokazanie przykładu implementacji tegoż systemu na poziom oceny przyjętych założeń polityki regionalnej, w tym także odnośnie zrównoważonego rozwoju. Przykład województwa podlaskiego zostanie potraktowany jako punkt wyjścia do krytycznej analizy podobnych rozwiązań.

Elżbieta Gołata, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

PERSPEKTYWY DEMOGRAFICZNE ROZWOJU DUŻYCH MIAST I OBSZARÓW PODMIEJSKICH W POLSCE

Celem artykułu jest prezentacja zmian demograficznych w wybranych największych miastach polskich i ich bezpośrednim sąsiedztwie na początku XXI w. oraz w perspektywie prognozy GUS 2050. Podjęta zostanie także próba wskazania priorytetów wynikających z tych przemian w zakresie strategii rozwoju i działań samorządów. Obserwowany w Polsce intensywny proces urbanizacji, na początku XXI w. zmienił charakter. Według danych NSP 2011, ponad 60% ludności Polski, to mieszkańcy miast, ale odsetek ten zmniejszył się

w okresie między ostatnimi spisami. Zwiększenie liczby ludności wiejskiej na niekorzyść miast spowodowane jest nie tylko silnym terytorialnym zróżnicowaniem procesów demograficznych, ale również zmianami aglomeracyjnymi, w tym rozwojem ośrodków podmiejskich.

Wyniki badań wskazują, że proces suburbanizacji obejmuje przede wszystkim młode rodziny z dziećmi, osoby o wyższym wykształceniu, specjalistów, którzy dążą do poprawy warunków mieszkaniowych. W konsekwencji zaobserwować można nie tylko intensywne, ale jednocześnie bardzo nagle zmiany w strukturze demograficznej mieszkańców dużych miast i otaczających je regionów. Obok ruchu naturalnego, szczególnie wyraźnie uwidacznia się efekt oddziaływania ruchu wędrownego ludności. Przeprowadzone badanie dotyczy zróżnicowania terytorialnego procesów demograficznych ludności największych miast oraz otaczających je obszarów podmiejskich. Jest ono próbą odpowiedzi na pytania, czy obserwowane zmiany społeczne, w tym kształtowanie się procesów demograficznych, prowadzą do zaniku zróżnicowań regionalnych i ogólnego wyrównywania warunków życia ludności? W jaki sposób zmiany demograficzne mogą kształtować poziom życia ludności?

Marta Kusterka-Jefmańska, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WYKORZYSTANIE BADAŃ SUBIEKTYWNEJ JAKOŚCI ŻYCIA W KREOWANIU LOKALNEJ POLITYKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Na mocy przepisów ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju samorządy gminne i powiatowe zobowiązane zostały do prowadzenia polityki rozwoju na poziomie lokalnym. Politykę rozwoju samorządy prowadzą m.in. na podstawie strategii. Właściwie opracowane, realizowane i monitorowane strategie zrównoważonego rozwoju mogą stać się narzędziem poprawy jakości życia lokalnej społeczności.

Głównym celem opracowania jest wskazanie możliwości włączenia badań subiektywnej jakości życia w procesy kreowania lokalnej polityki zrównoważonego rozwoju. W artykule wskazano w jakim zakresie informacje uzyskane w ramach prowadzonych na poziomie lokalnym badań subiektywnej jakości życia mogą być użyteczne na etapie formułowania, realizacji oraz monitorowania wykonania lokalnej strategii zrównoważonego rozwoju.

Dorota Wyszczkowska, Uniwersytet w Białymstoku, Urząd Statystyczny w Białymstoku
Anna Godlewska, Anna Rogalewska, Urząd Statystyczny w Białymstoku

ŚRODOWISKOWA JAKOŚĆ ŻYCIA W POMIARZE ZIELONEJ GOSPODARKI

Jakość życia człowieka uzależniona jest od wielu obiektywnych czynników m.in. od sytuacji ekonomicznej, czasu wolnego, poczucia bezpieczeństwa, warunków mieszkaniowych, stanu zdrowia oraz środowiska przyrodniczego.

Środowiskowa jakość życia ludności w ujęciu zielonej gospodarki odzwierciedla relacje zachodzące pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a społeczeństwem. I tak na przykład dostęp do czystej wody pitnej jest niezbędnym elementem do życia, gazowe i pyłowe zanieczyszczenia środowiska wpływają bezpośrednio na stan zdrowia ludności, a tereny zielone dostarczają korzyści niematerialnych: bodźców estetycznych, stwarzają możliwości rekreacji i turystyki, stanowią inspirację dla kultury i sztuki.

Celem referatu jest przedstawienie wskaźników środowiskowej jakości życia, które zostaną wykorzystane do pomiaru stanu zielonej gospodarki w Polsce. Wskaźniki te odnoszą się do ekspozycji człowieka na różne zanieczyszczenia środowiska i związane z nim skutki zdrowotne oraz do dostępu ludności do podstawowych usług służących ochronie środowiska.

Bartłomiej Jefmański, Katedra Ekonometrii i Informatyki, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

MAPY ZADOWOLENIA JAKO NARZĘDZIE BENCHMARKINGU SUBIEKTYWNEJ JAKOŚCI ŻYCIA

Metoda benchmarkingu osiągnięć pozwala wskazać wysoko i nisko oceniane aspekty subiektywnej jakości życia mieszkańców danej jednostki terytorialnej na tle innych jednostek stanowiących bazę porównawczą. Zastosowanie na potrzeby benchmarkingu narzędzia określanego mianem map zadowolenia może ułatwić interpretację wyników oraz zwiększyć ich czytelność. Narzędzie może być alternatywą dla popularnej metody IPA (*Importance Performance Analysis*) uwzględniając dodatkowo zmienność otrzymywanych wyników w zakresie osiągnięć i ważności poszczególnych wskaźników.

Celem referatu jest przedstawienie możliwości zastosowania map zadowolenia w benchmarkingu osiągnięć jednostek samorządu terytorialnego pod względem subiektywnej jakości życia mieszkańców. W referacie omówione zostaną zasady interpretacji wyników oraz wskazane wady i zalety proponowanego podejścia. Użyteczność map zadowolenia zostanie zaprezentowana na przykładzie analizy wyników badań subiektywnej jakości życia mieszkańców gmin stowarzyszonych w LGD „Kraina Łęgów Odrzańskich”.

Marcin Łuszczczyk, Politechnika Opolska

BLISKIE RELACJE PARADYGMATU ROZWOJU TRWAŁEGO Z JAKOŚCIĄ ŻYCIA – KONSEKWENCJE DLA POMIARU JAKOŚCI ŻYCIA W SKALI MIĘDZYNARODOWEJ

W reakcji na nasilającą się krytykę PKB jako miernika dobrobytu społecznego usilnie poszukuje się alternatywnych sposobów pomiaru jakości życia. Wypracowanie i upowszechnienie uniwersalnej metodologii pomiaru jakości życia wyeliminuje nierealne do utrzymania w długiej perspektywie koncepcje wzrostu gospodarczego, które przynoszą maksymalizację konsumpcji jedynie w krótkim okresie. Brak alternatywnej metody pomiaru dobrobytu społecznego powoduje, że obejmujący tylko sferę gospodarczą miernik pozostaje nadal kluczowym parametrem ocen i porównań międzynarodowych.

O ile w skali lokalnej i regionalnej pomiar jakości życia można realizować za pomocą czynników subiektywnych, o tyle problem pomiaru w skali międzynarodowej pozostaje nadal nierozwiązany. Istnieją bowiem uzasadnione trudności zebrania i wiarygodnego porównania indywidualnych opinii zadowolenia z życia od mieszkańców wszystkich zakątków świata.

Celem referatu jest analiza zależności pomiędzy paradygmatem rozwoju trwałego, a jakością życia i wynikające z niej konsekwencje dla pomiaru jakości życia w skali międzynarodowej. Zdaniem autora silne wzajemne relacje nowego paradygmatu rozwoju wynikają bezpośrednio z definicji rozwoju trwałego prezentowanych w Raporcie Brundtland i Deklaracji z Rio. Realizacja zasad rozwoju trwałego jest tożsama z dążeniami do wysokiej jakości życia, a wskaźniki cząstkowe opisujące rozwój trwały można z powodzeniem wykorzystać do określenia jakości życia.

Dorota Perło, Uniwersytet w Białymstoku

MONITOROWANIE ROZWOJU MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH

W perspektywie finansowej 2014–2020 Komisja Europejska wprowadziła nowy instrument: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Warunkiem obligatoryjnym jego realizacji jest przygotowanie i wdrożenie Strategii ZIT, a także zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w postaci związku ZIT, porozumienia lub stowarzyszenia. Spowodowało to powstanie nowego organizmu w postaci Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF). Połączenie gmin przyczyniło się do powstania wielu innowacyjnych możliwości rozwoju, w tym realizacji projektów partnerskich. Jednak wywołało także problemy dotyczące m.in. monitorowania wskaźników produktu i rezultatu, w związku z brakiem odpowiednich danych w statystyce publicznej na poziomie MOF-ów. Poza tym, projekt *Rozporządzenia Ministra Infrastruktury i Rozwoju w sprawie szczegółowych warunków określania obszarów funkcjonalnych i ich granic*, zakłada inne kryteria delimitacji, niż te, które zostały przyjęte przez Zarządy Województw w celu realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Oznacza to, że nawet, gdyby w statystyce publicznej rozpoczęto agregowanie danych na poziomie MOF-ów, nie byłby on zgodny z poziomem określonym dla ZIT-ów.

Celem referatu jest wskazanie obszarów rozwojowych i działań realizowanych w ramach ZIT-ów w Polsce, na przykładzie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego, pokazanie założonego sposobu monitorowania realizacji Strategii ZIT BOF, a także problemów w pozyskiwaniu danych statystycznych.

Joanna Godlewska, Politechnika Białostocka

WSKAŹNIKI ZIELONEJ GOSPODARKI NA POZIOMIE LOKALNYM

Zielona gospodarka jest uznawana za drogę dojścia do zrównoważonego rozwoju. Jej cele i założenia są obecne w wielu międzynarodowych dokumentach strategicznych. Rozwój zielonej gospodarki, zielony wzrost, czy też rozwój gospodarki niskoemisyjnej są

uwzględnione w nowym okresie programowania na wszystkich szczeblach zarządzania. Celem referatu będzie próba określenia zestawu wskaźników zielonej gospodarki na poziomie lokalnym. Obecnie zostały jedynie zaproponowane przez organizacje międzynarodowe (m.in. UNEP, Bank Światowy) wskaźniki zielonej gospodarki na poziomie krajowym. Z perspektywy samorządów lokalnych, które z jednej strony są w coraz większym stopniu obligowane do realizacji zadań z zakresu zrównoważonego rozwoju, a z drugiej strony perspektywa finansowa 2014–2020 stwarza nowe możliwości finansowania tych działań, ważne wydaje się określenie zakresu monitorowania zielonej gospodarki.

Aleksandra Balas, Anna Molenda, Urząd Statystyczny w Katowicach

WSKAŹNIKI MONITOROWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POLSKI ORAZ NARZĘDZIE ICH UDOSTĘPNIANIA I PREZENTACJI

Celem referatu jest przedstawienie zaktualizowanego zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju kraju oraz zaprezentowanie narzędzia stanowiącego wsparcie procesu monitorowania, jak również promocji idei zrównoważonego rozwoju.

Założenie przyjęte w pracach nad zestawem wskaźników zrównoważonego rozwoju m.in.:

- cele i priorytety odnoszące się do wyzwań zrównoważonego rozwoju zapisanych w krajowych dokumentach strategicznych jako podstawa wypracowania zestawu wskaźników,
- zasady zrównoważonego rozwoju stanowiące filtr wskaźników,
- kategoria ładów zintegrowanych jako układu docelowego zrównoważonego rozwoju (integracja ładów poprzez wskaźniki).

Kryteria doboru wskaźników oraz przyjęta koncepcja ich grupowania według ładów i dziedzin.

Zaktualizowany zestaw wskaźników zrównoważonego rozwoju Polski w kontekście obowiązujących dokumentów strategicznych.

Baza Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju jako narzędzie służące do

udostępniania i prezentacji wskaźników w formie tabelarycznej, a także w postaci graficznej za pomocą wykresów i map:

- budowa (trzy moduły: krajowy, regionalny oraz lokalny) i funkcjonalność,
- dane oraz metadane (metryki wskaźników, akty prawne, dokumenty strategiczne związane ze zrównoważonym rozwojem).

Dorota Sokółowska, Anna Iwaciewicz-Orłowska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach

REALIZACJA KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W PODREGIONACH WOJEWÓDZTW POLSKI WSCHODNIEJ METODĄ WZORCA ROZWOJU HELLWIGA

Celem opracowania jest analiza i ocena poziomu wdrażania zrównoważonego rozwoju w powiatach województw Polski Wschodniej tj. województwa podlaskiego, lubelskiego, warmińsko-mazurskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego. W opracowaniu zostaną wykorzystane podstawowe narzędzia monitoringu tejże koncepcji rozwoju, którymi są wskaźniki zrównoważonego rozwoju pogrupowane według czterech ładów: społecznego, gospodarczego, środowiskowego i instytucjonalno-politycznego. Wskaźniki ład społeczny charakteryzują cele zmierzające do poprawy jakości życia społeczeństwa, w tym charakteryzujące zdrowie publiczne, edukację i dostęp do rynku pracy. Wskaźniki ład środowiskowego opisują uwarunkowania ochrony i racjonalnego kształtowania środowiska naturalnego, w tym ochronę powietrza, gospodarkę odpadami i użytkowanie gruntów. Wskaźniki ład gospodarczego charakteryzują cele efektywnego rozwoju społeczno-gospodarczego takie jak rozwój gospodarczy, zatrudnienie i innowacyjność. Natomiast wskaźniki ład instytucjonalno-politycznego opisują politykę spójności i efektywności, otwartość i uczestnictwo, globalne partnerstwo oraz aktywność obywatelską.

Badanie ma charakter ilościowy i jest oparte na danych pozyskanych z Banku Danych Lokalnych GUS. Na podstawie analizy danych statystycznych dostępnych co najmniej dla poziomu powiatu (NTS-4) określony zostanie zbiór wskaźników, które zostaną uznane za istotne dla tematu badania.

Do przeprowadzenia porządkowania liniowego powiatów województw Polski Wschodniej w aspekcie wybranych wskaźników zostanie użyta – ze względu na wielokryterialność badania – metoda TOPSIS (ang. *Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution*).

Końcowym rezultatem analizy jest wyznaczenie wartości wskaźnika syntetycznego, ranking badanych powiatów pod względem rozwoju zrównoważonego oraz wnioski dla analizowanych województw.

Michał Ptak, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

OCHRONA ŚRODOWISKA W RAMACH POLITYKI SPÓJNOŚCI – UJĘCIE STATYSTYCZNE

Celem artykułu jest analiza (w ujęciu statystycznym) celów działań proekologicznych finansowanych ze środków polityki spójności. Cele działań służących ochronie środowiska określane są często w sposób ilościowy, w niektórych przypadkach za pomocą wartości docelowych różnych wskaźników. W przypadku wsparcia ze środków unijnych (udzielanego za pośrednictwem takich programów operacyjnych, jak program Infrastruktura i Środowisko czy regionalne programy operacyjne) duże znaczenie mają wskaźniki produktu i rezultatu służące m.in. monitorowaniu stopnia realizacji przyjętych założeń.

Analiza przeprowadzona w artykule będzie uwzględniała takie zagadnienia, jak m.in. możliwość realizacji poszczególnych celów (w tym osiągnięcia zaplanowanych wskaźników), zgodność założonych celów z celami przyjętymi na wyższych poziomach oraz znaczenie wsparcia udzielanego w ramach polityki spójności na realizację celów określonych w innych dokumentach przyjętych na poziomie krajowym czy unijnym. Przedmiotem zainteresowania będzie też dostępność i sposób gromadzenia odpowiednich danych. Analiza będzie koncentrowała się na obecnym okresie programowania, obejmującym lata 2014–2020. W pewnym stopniu zostaną również uwzględnione doświadczenia zgromadzone w poprzednim okresie programowania.

Przeprowadzona w pracy analiza będzie częściowo oparta na danych charakteryzujących wpływ na środowisko (np. emisje zanieczyszczeń, zużycie zasobów), stan

obecny (jakość) środowiska, a także działania podejmowane w celu jego poprawy. Analiza będzie zatem nawiązywać do klasycznego układu wskaźników zrównoważonego rozwoju.

Georgij Nikolajewicz Chwalko, Główny Urząd Statystyczny Obwodu Brzeskiego

СТАТИСТИЧЕСКИЕ НАБЛЮДЕНИЯ КАК ИСТОЧНИК ДАННЫХ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ОЦЕНКИ ЕЕ ВЫПОЛНЕНИЯ

В Беларуси разработана и действует Национальная стратегия устойчивого развития на период до 2020 года. Она определяет стабильное развитие трех компонент: человек как личность и генератор новых идей, конкурентоспособная экономика, качество окружающей среды.

Разработан и реализуется ряд государственных программ, приоритетных для достижения целей Стратегии, в том числе Государственная программа создания Единой информационной системы государственной статистики Республики Беларусь.

В настоящее время разрабатываются Стратегии устойчивого развития каждой административной области. Работы ведутся в рамках Международного проекта технической помощи, финансируемого Европейским Союзом «Поддержка регионального и местного развития в Беларуси».

Стратегия устойчивого развития Брестской области направлена на выявление внешних вызовов и внутренних угроз в социальной, экономической и экологической сферах деятельности, на выработку управленческих решений, направленных на их предотвращение и преодоление, достижение высокого уровня качества жизни, роста конкурентоспособности и эффективности региональной экономики, сохранение и рациональное использование природных ресурсов, обеспечение экологической безопасности.

В Стратегии определены основные и дополнительные индикаторы устойчивого развития Брестской области.

По большинству индикативных показателей необходимая информация содержится в формах государственных статистических наблюдений, в частности, по

показателям воспроизводства населения, оценки условий жизни и возможности отдыха, экономического развития, внешнеэкономической деятельности, науки и инновационной деятельности, использования информационно-коммуникационных технологий.

Отдельные индикаторы требуют проведения дополнительных статистических наблюдений или включения дополнительных показателей в существующие формы статотчётности. Некоторые из них уже внедрены в статистическую практику.

Andrzej Graczyk, Bogusław Fiedor, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

NORMATYWNE I POZYTYWNE UJĘCIE KATEGORII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Kategoria zrównoważonego rozwoju ma złożoną treść i genezę. Zrodziła się ona przede wszystkim jako efekt krytyki tradycyjnych wzorców i modeli wzrostu oraz rozwoju gospodarczego, utożsamiających de facto obie te kategorie (wzrost i rozwój), a wzrost dobrobytu społecznego z ciągle rosnącą konsumpcją standardowych dóbr i usług, przy nie braniu pod uwagę takich czynników jak: antropogeniczne obciążenie środowiska (nadmierna eksploatacja zasobów i zanieczyszczenie poszczególnych komponentów środowiska), nierówności, bieda i wykluczenie społeczne i – w szczególności – dostęp przyszłych pokoleń do szeroko rozumianych zasobów ekonomicznych i przyrodniczych oraz ich dobrobyt. Ujęcie normatywne zrównoważonego rozwoju oznacza, iż kategorię tę traktujemy jako pewien wzorzec, czy postulowany zintegrowany ład, konieczność realizacji, którego wynika przede wszystkim z różnych przesłanek aksjologicznych, których syntetycznym wyrazem jest kategoria międzypokoleniowej sprawiedliwości. Ujęcie pozytywne oznacza z kolei, iż dąży się do identyfikacji czynników i przesłanek działających na poziomie mikroprzedsiębiorstw – przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe – które umożliwiają czy uprawdopodobniają przejście od dotychczasowych wzorców rozwoju do rozwoju zrównoważonego, w tym w szczególności oznaczającego dostępność zasobów przyrodniczych – z uwzględnieniem ich ilości, jakości i produktywności – dla przyszłych pokoleń. Wiąże się to między innymi z różnymi działaniami i instrumentami służącymi

„zazielenianiu gospodarki” (przechodzenie od gospodarki „brunatnej” do „zielonej”), czy – ujmując rzecz na poziomie mikroekonomicznym czy antropologicznym – koncepcją homo sustinens jako jednoznaczną krytyką koncepcji homo oeconomicus i odpowiadającej jej hipotezy maksymalizacji użyteczności.

Artur Łączyński, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ ROLNICTWA W OBSZARZE CELÓW ŚRODOWISKOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

1. Podstawowe cele środowiskowe wynikające z aktualnych programów działań i strategii horyzontalnych w obszarze rolnictwa.
2. Idea rolnictwa zrównoważonego w aspekcie ochrony środowiska.
3. Instrumenty prośrodowiskowe stosowane w rolnictwie polskim.
4. Na podstawie wyników badania SGR 2013
 - prezentacja rolniczych praktyk prośrodowiskowych prowadzonych w gospodarstwach rolnych w układzie wojewódzkim (gospodarstwa stosujące ekologiczne metody produkcji, korzystające ze wsparcia wykwalifikowanych doradców w podejmowaniu decyzji w zakresie ochrony roślin, nawożenia, chowu i hodowli zwierząt gospodarskich, prowadzące uprawy na przyoranie, stosujące nawozy naturalne i wapniowe),
 - ocena gospodarstw w zakresie poziomu zrównoważenia środowiskowego na przykładzie wybranych wskaźników (udział zbóż w strukturze zasiewów, liczba grup roślin uprawianych, pokrycie gruntów ornych roślinnością w okresie zimy, obsada zwierząt na ogólną powierzchnię gruntów w użytkowaniu gospodarstw rolnych oraz nawożenie NPK na powierzchnię UR),
 - podstawowe czynniki wpływające na poziom zrównoważenia gospodarstw rolnych w zakresie środowiskowym (gospodarstwa wg typologii, udział gospodarstw wysokotowarowych w ogólnej liczbie gospodarstw).
5. Wnioski.

Marek Cierpiał-Wolan, Urząd Statystyczny w Rzeszowie

NIERÓWNOŚCI PRZESTRZENNE ROZWOJU LOKALNEGO NA OBSZARACH TRANSGRANICZNYCH POLSKI I UKRAINY

Wzrost znaczenia badań i analiz dotyczących procesów rozwoju lokalnego jest związany zarówno z nowymi nurtami w ramach ekonomii jak również z rosnącym znaczeniem polityki regionalnej. W prezentowanym artykule przedstawiono techniki wielowymiarowego pomiaru obiektywnych i subiektywnych wskaźników rozwoju. Zaprezentowano skale subiektywnego dobrostanu lokalnego i nierówności jego rozkładu oraz problem współzależności przestrzennej miar obiektywnych i subiektywnych. Wyniki badań przeprowadzonych w województwie podkarpackim, mazowieckim i lwowskim pozwoliły przedstawić zalety prezentowanego podejścia do problemu zróżnicowań rozwoju lokalnego na obszarach transgranicznych.

Agnieszka Piotrowska-Piątek, Urząd Statystyczny w Kielcach

AKTYWNOŚĆ SZKÓŁ WYŻSZYCH W POLSCE NA RZECZ ROZWOJU SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH – DYSKUSJA WOKÓŁ POJĘCIA TRZECIEJ MISJI UCZELNI

Artykuł dotyczy koncepcji tzw. trzeciej misji szkół wyższych, która obok kształcenia oraz prowadzenia badań naukowych (tzw. pierwsza i druga misja szkół wyższych) staje się coraz ważniejszym wymiarem działalności akademickiej. Zdaniem autorki trzecia misja oznacza wszystkie aktywności szkół wyższych dedykowane społecznościom lokalnym i regionalnym w obszarach kształcenia, prowadzenia i udostępniania rezultatów badań naukowych oraz wynikające z posiadania przez uczelnie określonych zasobów finansowych i rzeczowych (infrastruktura uczelni). Taką perspektywę terminologiczną autorka przyjmuje w prowadzonych rozważaniach i badaniach empirycznych.

W toczącej się obecnie dyskusji dotyczącej roli edukacji wyższej w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego na różnych poziomach delimitacji przestrzennej, szkoły wyższe są przedstawiane w roli inicjatora zmian, podejmującego wyzwania wynikające nie

tylko z globalizacji, ale przede wszystkim potrzeb wspólnot regionalnych i lokalnych, w tym problemów zrównoważonego rozwoju.

W tym świetle, problemem kluczowym jest odpowiedź na pytanie – w jaki sposób szkoły wyższe (a przede wszystkim osoby nimi zarządzające) percypują swoją rolę związaną z realizacją trzeciej misji. Na pytanie to autorka odpowiada z perspektywy jakościowej analizy wypowiedzi rektorów szkół wyższych, jakie uzyskala w trakcie badań ankietowych (indywidualna ankieta pocztowa). Badaniem objęto wszystkie uczelnie będące pod nadzorem MNiSzW. Prezentację wyników badania poprzedza krytyczna analiza literatury krajowej oraz zagranicznej, w tym dostępnych raportów badań międzynarodowych instytucji zajmujących się systemami szkolnictwa wyższego.

Krzysztof Markowski, Urząd Statystyczny w Lublinie, Katolicki Uniwersytet Lubelski

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ A PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

U podstaw rozwoju każdego regionu i państwa leży rozwój firm zlokalizowanych na ich terenie. Dotyczy to zarówno ich liczby jak i wielkości. Z uwagi, iż w najbliższym czasie wyczerpywać się będą dotychczasowe źródła wzrostu gospodarczego, do których można zaliczyć niskie koszty pracy, dostępność tanich surowców, korzystne położenie geograficzne czy też akcesja do UE firmy zmuszone są szukać nowych źródeł przewagi konkurencyjnej. Jedną z nich jest rozwój innowacji prowadzących do restrukturyzacji przemysłu, opracowywanie nowych technologii przyjaznych dla środowiska pozwalających jednocześnie na bardziej racjonalny i oszczędny sposób korzystania z zasobów. Celem wystąpienia będzie przedstawienie wpływu zrównoważonego rozwoju na rozwój przedsiębiorczości ze szczególnym uwzględnieniem województwa lubelskiego.

Kyryna Rosiek, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

RACHUNKI GOSPODARczo-ŚRODOWISKOWE – PRZEGLĄD MIĘDZYNARODOWY

Rosnące zapotrzebowanie na informacje związane ze stanem środowiska oraz relacjami gospodarka – środowisko – społeczeństwo stworzyło konieczność gromadzenia danych statystycznych umożliwiających opis zmian, ekstrapolacje trendów oraz na tej podstawie programowanie celów polityki gospodarczej i monitorowanie ich realizacji. Dane te gromadzone muszą być na poziomie państw i agregowane do porównań międzynarodowych. Wymusza to uzupełnienie statystycznych rachunków narodowych o nowe wskaźniki dotyczące wykorzystywania zasobów środowiska i wprowadzanych w nim zmian, a w związku z tym wpływa na zakres raportowanych danych przez przedsiębiorstwa. Dane te muszą być jednak porównywalne na szczeblu międzynarodowym. Brak danych lub ich niespójność powodują ograniczenie możliwości poprawnego planowania i ewaluacji. Dość szybko powstały programy naukowe lub zostały rozbudowane istniejące bazy dotyczące fizycznych zmian w środowisku oraz monitorujące czynniki zmian klimatu. Dostarczono danych do podejmowania decyzji (planowania). Niemniej jednak ocena faktycznie zachodzących zmian na skutek podjętych działań była nadal ograniczona, gdyż zmiany dotyczą nie tylko komponentów środowiska, ale przede wszystkim gospodarki. Częściowe i wybiórcze analizy wpływu wprowadzanych zmian na gospodarkę stanowiły dobry początek, ale nie dawały możliwości odpowiedzi na pytania o skutki dla gospodarki i społeczeństwa. Dlatego niezbędne było wprowadzenie modyfikacji do statystyki narodowej i rachunków narodowych. System rachunków narodowych powinien w tak samo dobrym stopniu odzwierciedlać zmiany w gospodarce, środowisku i w społeczeństwie. Wynika to przede wszystkim z faktu, że zmiana w którymkolwiek z podsystemów (filarów) zawsze prowadzi do zmian w pozostałych. System statystyki i rachunków narodowych powinien w dobry sposób odzwierciedlać te procesy, co pozwalać może na szybkie wylapywanie negatywnych konsekwencji i ich eliminację oraz pozytywnych skutków w celu ich ewentualnego wzmocnienia. Należy podkreślić, że rachunki narodowe nie są w stanie w pełni odpowiedzieć na zapotrzebowanie związane z dostarczaniem i agregacją danych, ale system rachunków środowiskowo-gospodarczych może w lepszy sposób zaspokoić te potrzeby.

Część danych jest gromadzona w systemie rachunków narodowych, muszą zostać jednak wzbogacone i zintegrowane. Zasadniczym wyzwaniem jest przejście od analizy w jednostkach naturalnych do monetarnych. Dlatego dynamicznie rozwijającą się dziedziną są metody związane z wyceną komponentów środowiska i usług ekosystemów. Artykuł stanowi przegląd metod raportowania kosztów środowiskowych na szczeblu międzynarodowym, w tym do jakości i porównywalności gromadzonych danych.

Artur Michałowski, ZMN przy Komitecie Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN Warszawa

USŁUGI ŚRODOWISKA W ŚWIETLE BEZPIECZEŃSTWA EKOLOGICZNEGO

Celem pracy (wystąpienia) jest prezentacja wyników próby analizy usług środowiska (ang. *ecosystem services*, usług środowiskowych, świadczeń ekosystemów) jako kategorii ekonomii zrównoważonego rozwoju w świetle bezpieczeństwa ekologicznego. Realizacja celu pracy wymagała przeanalizowania istoty bezpieczeństwa narodowego ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa ekologicznego, usług środowiska jako priorytetowej kategorii tworzącej się ekonomii zrównoważonego rozwoju, ich przyrodniczych procesów i struktur oraz naturalnych i antropogenicznych zagrożeń, a także działań na rzecz zachowania usług środowiska. Wyniki analizy usług środowiska w świetle bezpieczeństwa ekologicznego mogą stanowić elementy teoretycznych podstaw projektowania efektywniejszych instrumentów monitoringu i zarządzania procesem wdrażania idei zrównoważonego rozwoju w skali globalnej, regionalnej i lokalnej.